

Adalékok a közművelődési szakemberek képzésének történetéhez, különös figyelemmel az egri képző intézményre

Simándi Szilvia

A közművelődési szakemberképzés az eltelt több mint hatvan év során számos kihívással szembesült, ezért tartalmában folyamatosan megújult. Írásunk dióhéjban a felsőoktatási szakemberképzés-történet egyes állomásainak felvázolására vállalkozik. A bemutatáskor intézményünkre, az Eszterházy Károly Egyetemre (és jogelőd intézményeire) kiemelt figyelmet fordítunk. Írásunk egy hosszabb lélegzetű munkánknak, a Közösségi művelődés, közösségi tanulás c. dolgozatunknak képezi részét.

A nevezett képzés kezdetének felelevenítésénél meghatározó állomás 1956, ugyanis az 1956-os politikai eseményektől függetlenül, ekkor indul el a népművelési szakemberek képzése Debrecenben, Durkó Mátyás (1926–2005) kezdeményezésére, népművelési szeminárium formájában, a két tanár szakkal rendelkező hallgatók részére (Juhász 2016). Durkó a Mayer Józsefnek adott interjúban mesélt arról, hogyan tapasztalta meg, hogy a felnőttekkel való foglalkozás más megközelítést és más módszereket igényel, illetve miért érezte „immár sajátjának”, megoldandó problémának (Mayer 2006). Öt évvel később, 1961-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen is elindult – Maróti Andor vezetésével – az egyetemi szintű, szakkárban tanulható népművelés-képzés, majd 1963-tól a Kossuth Lajos Tudományegyetemen is főszakként lehetett tanulni a népművelést (eleinte ún. C szakként) (T. Kiss és Tibori 2006). 1962-ben Szombathelyen is elindult a népművelő-könyvtáros főiskolai szakkár. Az 1962. évi 24. sz. kormányrendelet úgy határozta meg a képzés célját, hogy a népművelés intézménye, elsősorban a falusi és vidéki, az üzemi művelődési otthonok, könyvtárak kulturális feladatait ellátó szakemberek képzését jelenti (Horváth 2013). Az 1960-as években a népművelőképzésben a pszichológia, szociálpszichológia, vezetéselmélet, szociológia, dokumentumelemzés, válsáselemzés, művészeti nevelés is megjelent. Az 1970-es évek második felétől a közművelődési szemléletű képzés kibővült szemiotikai, kommunikációelméleti, tömegkommunikációs, kulturális antropológiai ismeretek oktatásával (T. Kiss. 2009, 101).

Az 1975/76-os tanévtől megindul ez a képzés a nyíregyházi, a szegedi, az egri és a pécsi tanárképző főiskolán is. (A szombathelyi tanárképző főisko-

lán már 1962-ben indult szakpáros képzésben.) A szocialista művelődéspolitikai megvalósításáról a tanárképző főiskolákon a korabeli újság (Szolnok Megyei Hírlap 1975. július 30-i száma) ekképpen számol be: „Az öt tanárképző főiskolán 120 népművelő szakos, Szombathelyen és Nyíregyházán pedig 48 könyvtárszakos jelölt kezdi meg tanulmányait a következő tanévben (...). A szocialista művelődéspolitikai megvalósításának helyi feladatai és a társadalom szakemberigénye egyaránt megköveteli, hogy a főhivatású népművelők és könyvtárosok jelentős részének képzése főiskolai szinten valósuljon meg”. A szak történetének további bemutatása során az egri felsőoktatási intézményre koncentrálnak.

Egerben 1975-ben a Neveléstudományi Tanszék keretein belül – a tanszék önállóvá válása később, 1989-ben következett be – kezdődött el a közművelődési szakemberek képzése. A tanszék munkájában érzékelhető volt a „debreceni szellem”, hiszen több oktató a Tanítóképző Intézetben 1963-ban indított népművelő-könyvtáros szakon, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetem népművelés szakán (az úgynevezett „durkológián”) végzett, és annak szellemiségét mint „elültetendő magot” vitték tovább a szakmai tevékenységükben (Nagy 2015). A tanszéken a hallgatók többek között általános szociológiát, művelődésszociológiát, kommunikációelméletet, vezetési és szervezési ismereteket, andragógiát, a mozgóképkultúra ma használatos fogalomköréhez kötődően filmesztétikát tanultak. Elődszakunk az egri filmes képzés egyik bölcsője volt, és nemcsak Egerben, hanem Debrecenben, Szombathelyen és más települések felsőoktatási intézményeiben is. A művelődésszervező-képzés összetett jellegét mutatja, hogy szakirányokat kínált, melyek egyike a film- és videókultúra-közvetítő szakirány volt (Szijártó 2015).

A rendszerváltást követően az életszínvonal alakulása, valamint az új infokommunikációs eszközök megjelenése együttesen a kulturális szokások változását eredményezték. A kulturális szférában megjelent a fogyasztói magatartás. „A rendszerváltás követő (1989/90) években a kultúrát áruként kezelő szemlélet és gyakorlat hihetetlen gyorsasággal hozza létre a kulturális piacot és a piaci kultúrát, amely alapjaiban rengeti meg a közművelődés ideológiáját és annak valamennyi intézményét” (T. Kiss 2009, 100). 1990 októberében „Innovációs tervek és törekvések a közművelődési szakemberképzésben” címmel került sor felsőoktatási képzési tanácskozására a képző intézmények, a gyakorló szakemberek között a képzés jövőjének közös átgondolása céljából. A tanácskozáson arról is szó esett, hogy az 1990. évi felvételi tájékoztató elkészítésekor egy új szak megjelentetését kérte két intézmény (a Bessenyei György Tanárképző Főiskola és a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola) a korábbi népművelés szak helyett. A tanácskozáson Rádli Katalin kiemelte, hogy „nem csupán a

szak nevének megváltoztatásáról, hanem egy másik új szakról, egy új főiskolai szakról van szó. (...) olyan gyakorlatra orientált népművelési szak jövőképe fogalmazódott meg, amely a társadalom, a gazdaság változásait, a piac kihívását veszi figyelembe” (Fónai szerk. 1991, 90). A Művelődéstudomány és Felnőttképzési Oktatók Kollégiuma 1991. január 16-án egy állásfoglalást fogadott el, miszerint népművelésről művelődésszervezés szakra változik az elnevezés (Fónai és Drabancz 2001, T. Kiss 2009).

A rendszerváltás tartalmi megújulást hozott a területen is, új társadalmi igények merültek fel, ami a szakemberképzésre is hatást gyakorolt, egyúttal a képzés differenciálódásához vezetett, sokszínűvé vált a szakma és a képzés is. A képző intézmények a helyi sajátosságoknak megfelelő kínálat kialakítására törekedtek (T. Molnár 2016). Egerben a művelődésszervezés szakon három szakirány közül választhattak a hallgatók: film- és videókultúra-közvetítő szakirány, idegenforgalmi és turisztikai szakirány, gyermekszabadidő-szervező szakirány. Mindhárom szakirány gyakorlatközeli és ezért keresett volt. A film- és videókultúra-közvetítő szakirány már a képzés legelső időszakában is meghatározó területét jelentette az egri képzésnek. A főiskolán működő filmkluboknak kezdettől fogva a tanszék oktatói és hallgatói voltak szervezői és lebonyolítói. Az idegenforgalmi és turisztikai szakirány iránti kereslet abból is fakadt, hogy Eger az ország egyik legkedveltebb turisztikai központja, és az észak-magyarországi régió életében a turizmus évről évre egyre hangsúlyosabb szerepet tölt be, ezért a művelődési és közművelődési intézmények szerep- és feladatvállalása színesnek és változatosnak mondható. Mindezekből következik, hogy nemcsak lehetőségként, hanem szinte követelményként fogalmazták meg egy ilyen feladatokra felkészítő speciális kultúraközvetítő szakirány képzési programjának kidolgozását és elindítását. A gyermekszabadidő-szervező szakirány népszerűségét többek között az adta, hogy Eger diákvárosnak mondható, és a gyerekek szabadidős programjainak, művelődési folyamatainak szervezésére, lebonyolítására alkalmas hallgatók kerültek ki az intézményből.

A felsőoktatás átalakulása a „bolognai folyamat” rendszerében a képzések átalakulását hozta. A hagyományos kultúraközvetítő szakok megszűntek, és a felsőoktatási intézmények konzorciumi összefogásából született meg az új alapszak, az andragógia, amely 2006-ban indult el (Farkas 2013). Az andragógia szak felépítésében korábban megszüntetett szakok is visszaköszöttek, például a művelődésszervezés specializációként élt a szakon belül tovább. Az országban alapképzési (BA) szinten: andragógia alapszakon négy szakirányon (művelődésszervező, személyügyi szervező, felnőttképzési szervező, munkavállalási tanácsadó), mesterképzési (MA) szinten: andragógia, kulturális mediáció, emberierőforrás-tanácsadó szakokon tanulhattak a leendő felnőttképzési,

kultúráközvetítési, személyügyi szakemberek (Farkas 2013). A szakma örömmel fogadta a nevezett szak megjelenését a felsőoktatási alap- és mesterszakok között. Mindez az andragógia önálló tudománnyá válásának folyamatában is jelentős mérföldkövet jelentett. A szak elsősorban a felnőttképzés és a felnőttkori tanuláshoz, művelődéshez köthető széles körű intézményrendszerének szakember-ellátottságát szolgálta (Farkas 2013).

Az andragógia alapszak Egerben is 2006 szeptemberében indult el (ekkor indult utoljára a művelődésszervező szak), és felváltotta a művelődésszervező szakot. Az alapszakon belül Egerben művelődésszervező és felnőttképzési szervező specializáció közül választhattak a hallgatók. Intézményünkben 2008 szeptemberétől a korábbi főiskolai képzésben tanár szakon végzetek, illetve közismereti tárgyhoz kötődő alapszakon végzett hallgatók számára lehetőség nyílt szakpárban, a játék- és szabadidő-szervező tanár MA szakon is továbbtanulásra. (Utóbbi képzésre 2016-ban volt lehetőség utoljára jelentkezni, azóta a szakszerkezetből kikerült.)

A tanárképzésben 2013 szeptemberétől megszűnt a bolognai – vagyis alap- és mesterképzésre építő – rendszer, és osztatlan szakpárok jelentek meg. 2014-ben a közösségi művelődés tanár szak (4+1 éves osztatlan tanárképzés, szakpárban) került az intézményben akkreditálásra, az első évfolyam 2015-ben indult. A közösségi művelődés tanár szak Egerben öt szakpárral párosítható: a tapasztalatok azt mutatják, hogy testnevelés, angol és történelem szakokkal veszik fel leginkább a hallgatók. Juhász úgy fogalmaz, hogy a közösségi művelődés tanári mesterszakon végzetek többek között akár nagyobb köznevelési intézményekben helyezkedhetnek el, ahol a szakemberek a tanulók közösségi tevékenységét főállásban koordinálhatják. Elhelyezkedhetnek olyan kistélepüléseken/városi településrészekben is, ahol a kulturális/közművelődési feladatellátáshoz nem áll rendelkezésre vagy kevés a szakirányú végzettségű munkatárs, ez esetben akár részidős munkatársként köznevelési és közművelődési intézményben, színtérben tevékenykedhetnek (Juhász és Pete 2018, 43).

A felsőoktatásban végbemenő szakszerkezet-változás következtében az andragógia alapszak kikerült a felsőoktatási szakok közül, 2016 szeptemberében indulhatott utoljára, bár mesterképzés keretében a tudományegyetemen továbbra is lehetőség van andragógia szakos tanulmányok folytatására. Az andragógia szak életútjával részletesen Farkas (2013) foglalkozik „A láthatatlan szakma” c. könyvében.

2012-ben az Andragógia Szakbizottság (ma Művelődéstudományi és Andragógiai Szakbizottság), a Magyar Művelődési Intézet (ma NMI Művelődési Intézet Nonprofit Kft.) és az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közművelődési Főosztálya kezdeményezte az alapszak helyreállítását, amelyre egy szak-

mai bizottságot hívtak életre. A bizottságban az Intézet és a Főosztály delegált munkatársain kívül a felsőoktatási és kulturális intézmények szakemberei is jelen voltak. A bizottság munkájának eredményeképpen született meg a közösségszervezés alapszak (Juhász és Pete 2018).

2017-ben a közművelődési szakma sikerként könyvelte el, hogy a közösségi művelődés területén hiánypótló alapszakként elindult a felsőoktatási intézményekben a közösségszervezés BA, mely az egri főiskola egyetemmé válásával az intézményben egri és jászberényi képzési helyszínen is tanulható. Az alapképzési szak célja a szak képzési és kimeneti követelményei alapján: „olyan kulturális, humán, közösségi alapú társadalom- és gazdaságszervező munkát végző szakemberek képzése, akik el tudják látni művelődési, civil, vállalkozói és nonprofit szervezetek, állami vagy önkormányzati intézmények, integrált, többfunkciós szervezetek, intézmények működtetését, képesek helyi, közösségi szinten a művelődés, az ifjúság, a felnőttképzés társadalmi és gazdasági helyzetének fejlesztésével összefüggő állami feladatellátást megszervezni, meghatározott intézményszintek esetében azt irányítani. A közösségszervező szakember a közösségi művelődés, az ifjúságsegítés és a humánfejlesztés területén, településeken, intézményekben, szervezetekben, közösségekben és a közösségi művelődés, az ifjúsági szolgáltatás, valamint a felnőttképzés különböző színterein közvetlen tervező, szervező, értékelő, irányító, illetve animatori, koordinatori munkaköröket, feladatokat lát el. Ebben a feladatkörében együttműködik a feladatát érintő intézményekkel, szervezetekkel, különösen a kultúra, a közoktatás-köznevelés, szociális ellátás, felnőttképzés, helyi gazdaságfejlesztés ágazataiban”. Az andragógia alapszak után maradt úrt részmegoldásként a közösségszervezés alapszak humánfejlesztő szakiránya tölti be (Juhász 2016).

A „Közösségi művelődés, közösségi tanulás nem formális tanulási környezetben” c. dolgozatunkban részletesen kitértünk arra is, hogy a közösségi művelődés szemlélete az alulról jövő kezdeményezésekre és az aktív részvétellel épít, továbbá a szakma különös figyelmet fordít a települések népességmegtartó képességének erősítésére, a részvételen alapuló művelődési folyamatok támogatására, a helyi kulturális identitás fejlesztésére, a lokális társadalom fejlesztése, az aktív, cselekvő közösségek létrejöttének segítésére stb. (Kárpáti 2017). Mindez a felsőoktatási intézményekben folyó képzésre is jelentős elvárásokat fogalmaz meg, azaz a nevezett tartalmak gyakorlatorientáltan a képzésben is érvényesüljenek (többek között az alábbi tárgyak keretében: A közösségfejlesztés módszerei, Közösségi művelődés, Közösségszervezés, Közösségi kommunikáció, A közösségfejlesztés gyakorlata stb.) 2017-ben a Nemzeti Művelődési Intézet és a közösségszervezés BA szakot indító felsőoktatási intézmények által létrehozott Közösségszervezés BA Munkacsoport kidolgozott egy szakmai írá-

nyokat és dokumentációs rendszert tartalmazó eljárásrendet, annak érdekében és elősegítésére, hogy a hallgatók valamennyi gyakorlati helyen magas szakmai minőségű, hasonló értékrenden alapuló gyakorlatot tudjanak szerezni.

A fenti példák dióhéjban azt is mutatják, hogy a fogalomváltás és a szemléletváltás az elvárások módosulásaival és a foglalkozás funkcióinak változásaival is magyarázható (T. Kiss 2009). Fónai (1991) úgy fogalmaz, hogy jóllehet a népművelés kezdetén az adott korszak igényei által, ideológiai feladatokkal megterhelt szakma volt, a nyolcvanas évektől egyre erőteljesebben szakmásozott, és valós, időszerű társadalmi funkciót betöltő szakterületté vált. Farkas (2013, 221) azt emeli ki, hogy „a felnőttképzési és kultúraközvetítő szakemberképzés 1956-tól sok »reformot« élt meg. A szak számtalanszor veszélybe került, de a szakma összefogása mindig bizonyítani tudta, hogy szükség van a képzésre és a hivatás gyakorlóinak szüksége van felsőfokú végzettséget adó, államilag elismert oktatási formára”. Elmondhatjuk, hogy a szak mögött példaértékű egységes országos szakmai összefogás van: a képzést indító felsőoktatási intézmények és az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. által létrehozott Közösségszervezés BA Munkacsoport (2017), illetve a Közművelődési Szakfejlesztési Munkacsoport (2018) komoly előkészítő, fejlesztőmunkát végzett és folytat jelenleg is, hogy tartalmaz, a munkaerőpiaci igényekhez igazodó képzés indulhasson el a felsőoktatási intézményekben. Zárszóként elmondhatjuk, hogy intézményünkben több mint 40 éve folyik a közművelődési szakemberek képzése, a változó társadalmi-gazdasági kihívásokra figyelemmel. Egyetemünk a széles körű gyakorlatorientált képzés elkötelezettje, amelynek érdekében országos szinten szakmai kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Az együttműködési megállapodásokra alapozva segítjük hallgatóinkat a kimagasló személyi és tárgyi feltételekkel rendelkező intézményekkel való kapcsolatépítésben, támogatva ezzel is a szakmai gyakorlat eredményes lefolytatását: ezzel is lehetőséget teremtve a munkaerőpiacon történő elhelyezkedésre.

Felhasznált irodalom:

- Durkó Mátyás (1998): Bevezetés a felnőttnevelési kutatások történetébe. In: Maróti Andor – Rubovszky Kálmán – Sári Mihály (szerk.): *A magyar felnőttoktatás története*. Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája, Budapest. 72–78.
- Durkó Mátyás (2002): Szabadművelődés Magyarországon. In Benedek András (et al.) (szerk.): *Felnőttoktatási és -képzési lexikon*. Magyar Pedagógiai Társaság – OKI Kiadó – Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 483.
- Erdei Gábor (2012): Korszakokon átívelő szakmaiság – a hazai andragógiatörténet jeles eseményeiről Erdei Gábor interjúja Csoma Gyula, Harangi László és Maróti Andor andragógusokkal. In Juhász Erika – Chrappán Magdolna (szerk.): *Tanulás és művelődés*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 15–43.
- Farkas Éva (2013): *A láthatatlan szakma – Tények és tendenciák a felnőttképzés 25 évéről*. TypiART Médiaműhely, Pécs.
- Fónai Mihály (1991) (szerk.): *A népnevelőtől a kulturális menedzserig. Innovációs tervek és törekvések a közművelődési szakemberképzésben..* MKM és BGYTF, Nyíregyháza.
- Fónai Mihály és Drabancz Róbert (2001): Vázlat a népművelő- és művelődésszervező-képzés történetéhez Nyíregyházán. *Kultúra és Közösség* 5. 1. sz. 155–163.
- Francz Vilmos (1995): Betekintés a felnőttnevelési stúdiók történetébe. In Gazdag István (szerk.): *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXII*. Debrecen. 235–267.
- Francz Vilmos (2009): MÉDIATÁR – ZTV – FNS. In Francz Vilmos (szerk) (2009): *Közművelődés – közoktatás; Együtt a tanulókért*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen. 71–112.
- Halász Csilla (2013): *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*. Pest Megye Múltjából 16. Budapest.
- Juhász Erika (2016): *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- Kárpáti Árpád (2017): *Mérföldkő a közösségi művelődésben*. https://nmi.hu/wp-content/uploads/2017/08/M%C3%A9rf%C3%B6ldk%C5%91_megyei_szakmai_napok_2017_karpati_arpad.pdf (2019. február 10.)

- Maróti Andor (1998): Fogalomváltás a magyar népművelés és felnőttoktatás történetében. In: Maróti Andor – Rubovszky Kálmán – Sári Mihály (szerk.) (1998): *A magyar felnőttoktatás története*. Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája, Budapest. 52–62.
- Mayer József (2006): „nem volt se tudomány, sem szakismeret, nem volt rendszere az egésznek”. Mayer József Interjúja Durkó Mátyással 2002-ben. In: Balipap Ferenc (szerk.) (2006): *Az illegitim andragógusképzés megteremtője*. In memoriam Durkó Mátyás. Magyar Művelődési Intézet, Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Kulturális Örökség. Budapest. 31–42.
- Nagy Sándor (2015): Két évtized a közművelődési és andragógiai szakemberképzés szolgálatában. In: Simándi Szilvia (szerk.) *„A népművelőtől a közösségi művelődés tanáráig” – 40 éve indult a közművelődési szakemberek képzése Egerben*. Líceum Kiadó, Eger. 111–120.
- Németh János István (2013): A magyar közművelődés és a közösségi művelődés elmélet-történeti háttéré, kapcsolatai. *Szín*. 18. 1. sz. 40–46.
- Simándi Szilvia (2018): Közösségben művelődés, közösségben tanulás nem formális tanulási környezetben. A tanulókörök a felnőttkori művelődésben. Értkezés. Eszterházy Károly Egyetem, Eger.
- Szijártó Imre (2015): Filmoktatás az Eszterházy Károly Főiskolán. In: Simándi Szilvia (szerk.) *„A népművelőtől a közösségi művelődés tanáráig” – 40 éve indult a közművelődési szakemberek képzése Egerben*. Líceum Kiadó, Eger.
- Szörös Ilona (2013): Az „Új Szántás” című folyóirat, egy új művelődéspolitikai szolgálatában. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*. International Research Institute, Komárom. 287–293.
- T. Kiss Tamás (2009): Paradigm(avakt)ák egy állandóan vált(akoz)ó képzésben. (A társadalmi igényekre reagáló szakemberképzés kimunkáltságának kényszerűségeiről, ellentmondásairól és lehetőségeiről.) *Felnőttképzési Szemle*. 1. sz. 98–106.
- T. Kiss Tamás (2010): Egy szak életben maradásának curriculum vitae-je. *Szín*. 1. sz. 4–15.
- T. Kiss Tamás és Tibori Tímea (2016): „Sikerült valamit elindítanom, ami azután már nélkülem is halad...” Interjú dr. Maróti Andor nyugalmazott egyetemi docenssel életútjáról és szakmai pályájának alakulásáról. *Kultúra és Közösség*. 2. sz. 9–81.

- T. Molnár Gizella (2016): A népművelőtől a közösség-szervezőig – A kultúra-közvetítő szakemberképzés negyven éve Szegeden. In Sütő, E. – Szirmai, É. – Újvári, E. (szerk.): *Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015)*. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet, Szeged. 15–32.

Dr. habil. Simándi Szilvia egyetemi docens

Eszterházy Károly Egyetem, Andragógiai és Közművelődési Tanszék